

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 10

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

BO'LAJAK MUSIQA O'QITUVCHILARIDA PEDAGOGIK LIDERLIKNI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK KONSEPSIYASI VA PEDAGOGIK MEKANIZMLARI

Qobilova E'zozxon

Qo'qon davlat universiteti, professor PhD.

e-mail: ezozqobilova1977@gmail.com **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0001-1275-3080>

Annotatsiya.

Ushbu maqolada bo'lajak musiqa o'qituvchilarida pedagogik liderlikni rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari va pedagogik mexanizmlari yoritilgan. Pedagogik liderlik bo'lajak musiqa o'qituvchisining kasbiy kompetentligini, tashabbuskorligini, kommunikativ faolligini, ijodiy yondashuvini va pedagogik faoliyatni samarali tashkil etish qobiliyatini rivojlantiruvchi muhim omil sifatida talqin etilgan. Tadqiqotda tizimli, kompetensiyaviy, shaxsga yo'naltirilgan, faoliyatli va refleksiv yondashuvlarning imkoniyatlari asoslangan. Shuningdek, pedagogik liderlikni rivojlantirishning motivatsion, kommunikativ, refleksiv, tashkiliy-faoliyatli va diagnostik-baholash mexanizmlari aniqlashtirilgan. Musiqa ta'limining ijodiy va jamoaviy xususiyatlaridan foydalanish asosida pedagogik liderlikni rivojlantirishning samarali metod va vositalari ko'rsatib berilgan. Tadqiqot natijalari musiqa ta'limi yo'nalishida bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy tayyorlash jarayonini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: pedagogik liderlik, bo'lajak musiqa o'qituvchisi, kasbiy kompetentlik, pedagogik mexanizm, liderlik kompetensiyasi, musiqa ta'limi, refleksiya, kommunikativ faoliyat, ijodkorlik.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ РАЗВИТИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ЛИДЕРСТВА У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКИ

Кобилова Эъзозхон

Кокандский государственный университет PhD.

Аннотация.

В данной статье рассматриваются теоретико-методологические основы и педагогические механизмы развития педагогического лидерства у будущих учителей музыки. Педагогическое лидерство интерпретируется как важный фактор развития профессиональной компетентности, инициативности, коммуникативной активности, творческого подхода и способности будущего учителя музыки эффективно организовывать педагогическую деятельность. В исследовании обоснованы возможности системного, компетентностного, личностно-ориентированного, деятельностного и рефлексивного подходов. Кроме того, уточнены мотивационные, коммуникативные, рефлексивные, организационно-деятельностные и диагностико-оценочные механизмы развития педагогического лидерства. Представлены эффективные методы и средства развития педагогического лидерства, основанные на использовании творческих и коллективных особенностей музыкального образования. Результаты исследования способствуют совершенствованию процесса профессиональной подготовки будущих учителей по направлению музыкального образования.

Ключевые слова: педагогическое лидерство, будущий учитель музыки, профессиональная компетентность, педагогический механизм, лидерская компетенция, музыкальное образование, рефлексия, коммуникативная деятельность, творчество.

THE THEORETICAL AND METHODOLOGICAL CONCEPT AND PEDAGOGICAL MECHANISMS FOR DEVELOPING PEDAGOGICAL LEADERSHIP IN FUTURE MUSIC TEACHERS

Qobilova E'zozxon

Kokand State University, Professor PhD.

Abstract.

This article examines the theoretical and methodological foundations and pedagogical mechanisms for developing pedagogical leadership among future music teachers. Pedagogical leadership is interpreted as an important factor in developing future music teachers' professional competence, initiative, communicative engagement, creative approach, and ability to organize pedagogical activities effectively. The study substantiates the potential of systemic, competency-based, learner-centered, activity-based, and reflective

approaches. Furthermore, the motivational, communicative, reflective, organizational and activity-based, and diagnostic and assessment mechanisms for developing pedagogical leadership are clarified. Effective methods and tools for developing pedagogical leadership are presented, drawing on the creative and collaborative characteristics of music education. The research findings contribute to improving the professional training of future teachers in the field of music education.

Keywords: pedagogical leadership, future music teacher, professional competence, pedagogical mechanism, leadership competence, music education, reflection, communicative activity, creativity.

Kirish. Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar pedagog shaxsiga qo'yiladigan talablarni yanada takomillashtirishni taqozo etmoqda. Zamonaviy ta'lim jarayonida o'qituvchi bilim beruvchi subyekt sifatidagi an'anaviy funksiyasi bilan cheklanib qolmasdan, ta'lim oluvchilarning individual imkoniyatlarini ro'yobga chiqaruvchi, ularni mustaqil fikrlash va ijodiy faoliyatga yo'naltiruvchi, jamoaviy hamkorlikni tashkil etuvchi hamda pedagogik jarayonni rivojlantirishga qodir professional shaxs sifatida namoyon bo'lishi zarur. Shu jihatdan pedagogning kasbiy kompetentligi tarkibida liderlik salohiyati va pedagogik liderlik sifatlarini rivojlantirish zamonaviy pedagogik ta'limning dolzarb masalalaridan biriga aylanmoqda. Pedagogik liderlik o'qituvchining ta'lim jarayonida maqsadni belgilash, ta'lim oluvchilarni umumiy faoliyatga jalb etish, ularning motivatsiyasini qo'llab-quvvatlash, jamoada ijobiy psixologik muhit yaratish, pedagogik muammolarni konstruktiv hal etish, tashabbus ko'rsatish va o'z faoliyatini muntazam takomillashtirish imkonini beruvchi sifat va kompetensiyalar majmuini ifodalaydi. Bunda liderlik rahbarlik qilish yoki boshqarish bilan aynanlashtirilmaydi. Pedagogik liderlikning asosiy mazmuni ta'lim oluvchilar bilan subyekt-subyekt munosabatlarini qaror toptirish, hamkorlikka asoslangan ta'lim muhitini yaratish va ularning rivojlanishiga pedagogik ta'sir ko'rsatishdan iborat. Mazkur masala bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki pedagogik liderlik tayyor mutaxassis faoliyatining natijasi sifatida emas, balki talabalik davridan boshlab izchil va maqsadli ravishda rivojlantiriladigan kasbiy sifat sifatida qaralishi lozim. Oliy ta'lim jarayonida talabaning o'z fikrini asoslash, mustaqil qaror qabul qilish, guruh bilan ishlash, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish, tashabbus ko'rsatish, o'z faoliyatiga tanqidiy-refleksiv munosabat bildirish kabi faoliyat turlariga jalb etilishi uning kelajakdagi pedagogik liderlik salohiyatini rivojlantirish uchun muhim pedagogik shart hisoblanadi. Ayniqsa, musiqa ta'limi yo'nalishida tahsil olayotgan bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik liderligini rivojlantirish o'ziga xos ilmiy-metodik yondashuvni talab qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Pedagogik liderlik masalasi zamonaviy ta'lim nazariyasida o'qituvchining faqat rasmiy boshqaruv vakolatlari bilan emas, balki ta'lim jarayoniga ta'sir ko'rsatish, hamkasblar va ta'lim oluvchilar bilan hamkorlik qilish, pedagogik tashabbus ko'rsatish hamda ta'lim sifatini takomillashtirish jarayonidagi faol ishtiroki bilan bog'liq holda talqin qilinmoqda. York-Barr va Duke tomonidan amalga oshirilgan keng qamrovli tadqiqotda o'qituvchi liderligiga oid yigirma yildan ortiq ilmiy izlanishlar umumlashtirilib, teacher leadership tushunchasi o'qituvchining nafaqat dars jarayonidagi, balki tashkiliy va kasbiy rivojlanish bilan bog'liq faoliyatidagi yetakchilik imkoniyatlarini ham qamrab olishi ko'rsatilgan [1, 255–316]. Mualliflar o'qituvchi liderligining shakllanishi, unga ta'sir qiluvchi shaxsiy va tashkiliy omillar hamda lider-o'qituvchining ta'lim jarayoniga ta'sirini alohida tadqiq etish zarurligini ta'kidlaydilar. Mazkur qarash bo'lajak musiqa o'qituvchisining pedagogik liderligini faqat tayyor pedagogik bilimlar majmui sifatida emas, balki amaliy faoliyatda shakllanadigan kasbiy kompetensiya sifatida o'rganish uchun nazariy asos yaratadi.

Harris o'qituvchi liderligini zamonaviy liderlik nazariyalari, ayniqsa, taqsimlangan liderlik konsepsiyasi bilan bog'laydi. Uning tahliliga ko'ra, teacher leadership o'qituvchining kasbiy faoliyatida ta'sir ko'rsatish imkoniyatlarini kengaytiradi va liderlikni faqat rahbarlik lavozimi bilan chegaralashdan voz kechishni talab qiladi [2, 201–219]. Tadqiqotda o'qituvchi liderligining maktab, o'qituvchi va ta'lim oluvchi darajasidagi ta'siri hamda liderlikni rivojlantirishga to'sqinlik qiluvchi omillar ko'rib chiqilgan. Ushbu nazariy qarash bo'lajak musiqa o'qituvchilarida liderlikni rivojlantirishda ham muhimdir, chunki musiqa darslari, xor va ansambl mashg'ulotlari, ijodiy loyihalar hamda jamoaviy ijrochilik jarayonlarida liderlik funksiyalari turli talabalar o'rtasida navbatma-navbat taqsimlanishi mumkin. Bunday yondashuv talabaning faqat ijrochi sifatidagi rolini emas, balki tashkilotchi, hamkor, tashabbuskor va qaror qabul qiluvchi subyekt sifatidagi mavqeini ham kuchaytiradi.

Spillanening taqsimlangan liderlik konsepsiyasi ham pedagogik liderlikni tushuntirishda muhim nazariy manbalardan biridir [3]. Mazkur yondashuvda liderlik alohida shaxsning individual xususiyati sifatida emas, balki insonlar, ularning faoliyati va muayyan vaziyat o'rtasidagi o'zaro munosabatlarda shakllanadigan jarayon sifatida qaraladi. Bu yondashuv bo'lajak musiqa o'qituvchilarini tayyorlash jarayoniga tatbiq etilganda, talabaga turli vaziyatlarda liderlik rolini bajarish imkoniyatini yaratish zarurligini ko'rsatadi. Xususan, ansambl yoki xor mashg'ulotida guruh faoliyatini tashkil etish, musiqiy loyihada vazifalarni taqsimlash, ijro jarayonidagi muammoni hal qilish yoki ijodiy qaror qabul qilish kabi vazifalar taqsimlangan liderlikning amaliy ko'rinishlari sifatida namoyon bo'lishi mumkin.

Muijs va Harris o'qituvchi liderligini maktabni takomillashtirish jarayoni bilan bog'lab, o'qituvchilarning tashabbuskorligi, hamkorligi va kasbiy faoliyatdagi ishtiroki ta'lim tashkilotining rivojlanishiga xizmat qilishini ko'rsatadilar [4, 337–353]. Mazkur yondashuv bo'lajak o'qituvchini kelajakdagi individual pedagogik faoliyatga emas, balki jamoaviy kasbiy faoliyatga tayyorlash zarurligini asoslaydi. Shu nuqtayi nazardan, musiqa ta'limida talabalarni jamoaviy ijodiy loyihalarga, guruhli metodik ishlanmalarga va o'zaro pedagogik hamkorlikka jalb etish pedagogik liderlikning amaliy asoslarini shakllantirish imkonini beradi.

Leithwood, Harris va Hopkins muvaffaqiyatli liderlikka oid ilmiy tadqiqotlarni umumlashtirib, samarali liderlikning asosiy xususiyatlari orasida umumiy maqsadni shakllantirish, tegishli sharoitlarni yaratish, xodimlarning motivatsiyasi va kasbiy faoliyatini qo'llab-quvvatlash hamda liderlikni kengroq taqsimlash kabi jihatlarni ajratadilar [5, 27–42]. Mazkur qarashlar bo'lajak musiqa o'qituvchisining liderlik kompetensiyasini rivojlantirishda motivatsion-qadriyatli va tashkiliy-faoliyatli komponentlarning ahamiyatini asoslashga imkon beradi. Ayniqsa, talabani guruh oldiga umumiy ijodiy maqsad qo'yishi, jamoa a'zolarini ushbu maqsadga yo'naltirishi va hamkorlik muhitini tashkil etishi pedagogik liderlikning muhim amaliy ko'rinishlaridan biri sifatida qoralishi mumkin.

Pedagogik liderlikni bo'lajak o'qituvchining kasbiy shakllanishi bilan bog'lashda o'qituvchining professional identiteti haqidagi tadqiqotlar ham muhim nazariy ahamiyatga ega. Beijaard, Meijer va Verloop o'qituvchining professional identiteti shakllanishiga bag'ishlangan tadqiqotlarni tahlil qilib, unda kasbiy identitetning shakllanish jarayoni, uning asosiy xususiyatlari va o'qituvchining o'z kasbiy tajribasini anglash masalalarini ajratib ko'rsatadilar [6, 107–128]. Mualliflar professional identitetni shaxs, kasbiy faoliyat va kontekst bilan bog'liq dinamik hodisa sifatida ko'rib chiqish zarurligini ta'kidlaydilar. Ushbu qarash bo'lajak musiqa o'qituvchisining pedagogik liderligini rivojlantirishda refleksiv yondashuvning ahamiyatini kuchaytiradi. Talaba o'zining pedagogik xatti-harakatlarini tahlil qilishi, jamoada egallagan rolini baholashi, muloqotdagi kuchli va takomillashtirilishi lozim bo'lgan jihatlarni aniqlashi orqali asta-sekin liderlikka oid kasbiy pozitsiyasini shakllantiradi.

Katzenmeyer va Moller o'qituvchilarni lider sifatida rivojlantirish masalasini alohida pedagogik yo'nalish sifatida ko'rib chiqib, o'qituvchining liderlik salohiyatini faollashtirishda kasbiy hamkorlik, tashabbuskorlik va maktabdagi turli faoliyatlarda yetakchilik imkoniyatlarining ahamiyatini asoslaydilar [7]. Ushbu yondashuv bo'lajak musiqa o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida liderlikka oid faoliyatni alohida bir mavzu bilan cheklab qo'ymasdan, kasbiy tayyorgarlikning turli bosqichlariga integratsiyalash zarurligini ko'rsatadi. Bunda talabalar musiqa pedagogikasi, musiqa o'qitish metodikasi, xor, ansambl, dirijyorlik va pedagogik amaliyot kabi faoliyatlarda turli liderlik rollarini bajarish orqali zarur tajribani egallashlari mumkin.

Musiqa ta'limi kontekstida pedagogik liderlik masalasi umumiy ta'limdagi liderlikdan o'zining ijodiy va jamoaviy xususiyatlari bilan farqlanadi. Deniz va Seegel tomonidan musiqa o'qituvchilarining liderlik uslublari o'rganilib, musiqa o'qituvchisi faoliyatidagi liderlik xususiyatlari maxsus pedagogik kontekstda tahlil qilingan [8, 59–72]. Ushbu tadqiqotning mavzu uchun ahamiyati shundaki, musiqa o'qituvchisining liderligi umumiy pedagogik faoliyatdan ajralgan holda emas, balki musiqa ta'limining mazmuni va o'qituvchi faoliyatining o'ziga xosligi bilan bog'liq holda qaraladi. Shu sababli bo'lajak musiqa o'qituvchilarida pedagogik liderlikni shakllantirishda oddiy nazariy mashg'ulotlar bilan cheklanib qolmasdan, musiqiy ijrochilik, guruh bilan ishlash, ijodiy tashabbus va jamoaviy faoliyat imkoniyatlaridan foydalanish muhim metodik shart hisoblanadi.

Kaschubning musiqa o'qituvchilarini tayyorlashga bag'ishlangan tadqiqotida talaba boshchiligidagi loyiha asosida ta'lim olish imkoniyatlari yoritilgan. Muallif bo'lajak musiqa o'qituvchilariga shaxsiy va kasbiy avtonomiya, mas'uliyat va mustaqil faoliyat uchun imkoniyat yaratish muhimligini ko'rsatadi [9, 125–148]. Ayniqsa, talabani loyiha jarayonining faol tashkilotchisi sifatida jalb etish, o'qituvchining esa ko'proq yo'naltiruvchi va kuratorlik vazifasini bajarishi musiqa-pedagogik tayyorgarlikda liderlik kompetensiyalarini rivojlantirish uchun muhim metodik imkoniyat yaratadi. Shu asosda musiqiy loyihalar bo'lajak o'qituvchining maqsad qo'yish, vazifalarni rejalashtirish, guruh a'zolari bilan muloqot qilish, faoliyatni muvofiqlashtirish va yakuniy natijani tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin.

Wahlstrom va hammualliflarning ta'lim liderligi haqidagi tadqiqoti esa liderlikni ta'lim sifati va o'quv jarayonidagi shart-sharoitlar bilan bog'liq holda ko'rib chiqadi [10]. Mazkur qarash bo'lajak musiqa o'qituvchisining liderlik kompetensiyasini faqat shaxsiy sifatlar yig'indisi sifatida emas, balki ta'lim muhitini tashkil etish va ta'lim oluvchilarning faoliyatini qo'llab-quvvatlash qobiliyati bilan bog'lash imkonini beradi. Bunday yondashuv maqolada ajratilgan kommunikativ-refleksiv hamda tashkiliy-faoliyatli komponentlarning mazmunini belgilash uchun metodologik jihatdan muhimdir.

TADDIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning metodologik asosini bo'lajak musiqa o'qituvchilarida pedagogik liderlikni rivojlantirishga yo'naltirilgan tizimli, kompetensiyaviy, shaxsga yo'naltirilgan, faoliyatli va refleksiv yondashuvlarning o'zaro integratsiyasi tashkil etadi. Tadqiqot jarayonida pedagogik liderlikning mazmuni, tarkibiy komponentlari, rivojlanish shart-sharoitlari va pedagogik mexanizmlarini aniqlash maqsadida ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish, tizimlashtirish va modellashtirish metodlaridan foydalanildi. Empirik jihatdan pedagogik kuzatish, suhbat, so'rovnomalar, test, ekspert baholash, o'z-o'zini baholash hamda pedagogik vaziyatlarni modellashtirish usullaridan foydalanish nazarda tutildi. Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining liderlik kompetensiyasini baholashda motivatsion-qadriyatli, kognitiv, kommunikativ-refleksiv va tashkiliy-faoliyatli mezonlar asos qilib olindi. Musiqa ta'limining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda musiqiy loyihalar, jamoaviy ijrochilik, mikroo'qitish, pedagogik keyslar, rolli o'yinlar va refleksiv portfolio kabi faoliyat shakllari pedagogik liderlikni rivojlantirish vositalari sifatida belgilandi. Tadqiqotning mantiqiy ketma-ketligi diagnostika – motivatsiya – nazariy tayyorgarlik – amaliy faoliyat – refleksiya – qayta diagnostika bosqichlari asosida tashkil etildi.

NATIJA

Tadqiqot jarayonida bo'lajak musiqa o'qituvchilarida pedagogik liderlikni rivojlantirish masalasining nazariy, metodologik va amaliy jihatlari o'rganildi. Olingan natijalar pedagogik liderlikni bo'lajak musiqa o'qituvchisining kasbiy tayyorgarligidan alohida holda emas, balki uning umumiy kasbiy-pedagogik kompetentligini shakllantiruvchi tarkibiy komponent sifatida qarash zarurligini ko'rsatdi. Ayniqsa, musiqa ta'limining ijodiy, kommunikativ va jamoaviy xususiyatlari pedagogik liderlikni rivojlantirish uchun o'ziga xos pedagogik imkoniyatlarni yuzaga keltirishi aniqlandi.

Nazariy tahlil natijasida pedagogik liderlik tushunchasining mazmuni aniqlashtirilib, u bo'lajak o'qituvchining ta'lim oluvchilarni umumiy pedagogik va ijodiy maqsad sari yo'naltirish, ular bilan samarali muloqot o'rnatish, jamoaviy faoliyatni tashkil etish, tashabbus ko'rsatish, pedagogik vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish va o'z faoliyatini refleksiv baholash qobiliyatlarining integrativ majmui sifatida talqin qilindi. Shu asosda pedagogik liderlikni rivojlantirish jarayoni shaxsiy sifatlarni shakllantirish bilangina chegaralanmasdan, talabaniy bilim, motivatsiya, kommunikativ faoliyat, amaliy tajriba va refleksiya imkoniyatlarini birlashtiruvchi kompleks jarayon sifatida belgilandi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, bo'lajak musiqa o'qituvchilarida pedagogik liderlikning tarkibiy tuzilmasini motivatsion-qadriyatli, kognitiv, kommunikativ-refleksiv va tashkiliy-faoliyatli komponentlar asosida tashkil etish maqsadga muvofiq. Motivatsion-qadriyatli komponentning rivojlanishi talabaniy pedagogik kasbga ijobiy munosabati, kasbiy mas'uliyati va o'zini rivojlantirishga intilishi bilan bog'liq. Kognitiv komponent pedagogik liderlikning mazmuni va tamoyillari haqidagi bilimlarni hamda pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish qobiliyatini qamrab oladi. Kommunikativ-refleksiv komponent muloqot, hamkorlik, tinglash va o'z faoliyatini tahlil qilish ko'nikmalarining birligini ifodalaydi. Tashkiliy-faoliyatli komponent esa jamoani tashkil etish, tashabbus ko'rsatish, vazifalarni muvofiqlashtirish va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlarida namoyon bo'ladi. Muhokama jarayonida mazkur komponentlarning bir-biri bilan uzviy bog'liqligi alohida ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. Masalan, talabaniy pedagogik liderlikka bo'lgan motivatsiyasi yuqori bo'lsa-da, uning kommunikativ kompetensiyasi yetarli darajada rivojlanmagan bo'lsa, jamoaviy faoliyatni samarali tashkil etishda qiyinchilik yuzaga kelishi mumkin. Xuddi shuningdek, nazariy bilimlarning mavjudligi ham o'z-o'zidan liderlik kompetensiyasining yuqori darajada shakllanganligini anglatmaydi. Shu sababli pedagogik liderlikni rivojlantirishda nazariy bilim va amaliy faoliyatning o'zaro uyg'unligini ta'minlash muhim metodik shart sifatida belgilandi.

Tadqiqotda pedagogik liderlikni rivojlantirishning tizimli mexanizmi ishlab chiqildi. Mazkur mexanizm "diagnostika – motivatsiya – nazariy tayyorgarlik – amaliy faoliyat – refleksiya – qayta diagnostika" izchilligiga asoslanadi. Dastlabki diagnostika orqali talabaniy mavjud liderlik imkoniyatlari aniqlanadi. Keyingi bosqichda pedagogik liderlikka nisbatan ijobiy motivatsiya shakllantiriladi. Nazariy tayyorgarlik bosqichida tegishli bilimlar shakllantirilib, ular amaliy topshiriqlar orqali mustahkamlanadi. Amaliy faoliyat bosqichida talaba liderlik rollarini bajaradi. Refleksiv bosqichda esa o'z faoliyatini tahlil qilib, keyingi rivojlanish yo'nalishlarini belgilaydi. Musiqa ta'limi jarayonida pedagogik liderlikni rivojlantirishning samarali vositalari sifatida musiqiy loyihalar, jamoaviy ijrochilik, mikroo'qitish, pedagogik keyslar, muammoli vaziyatlar, rolli o'yinlar, ijodiy topshiriqlar va portfolio texnologiyasidan foydalanish imkoniyatlari asoslandi. Ayniqsa, musiqiy loyihalar talabalarining bir vaqtning o'zida bir necha liderlik kompetensiyalarini namoyon etishiga imkon beradi. Talaba loyiha maqsadini belgilash, vazifalarni taqsimlash, jamoa faoliyatini muvofiqlashtirish, yuzaga kelgan muammolarni hal qilish va yakuniy natijani baholash jarayonida tashkiliy va kommunikativ tajriba orttiradi.

Pedagogik vaziyatlarni modellashirish orqali talabalarining mustaqil fikrlash va qaror qabul qilish qobiliyatlari rivojlantiriladi. Musiqa darsida ta'lim oluvchilarning faolligi pasayishi, guruh a'zolari o'rtasida kelishmovchilik yuzaga kelishi, ijodiy loyiha jarayonida vazifalarning bajarilmasligi yoki jamoaviy ijroda muayyan muammo paydo bo'lishi kabi vaziyatlar talabaniy liderlik pozitsiyasini sinovdan o'tkazuvchi pedagogik holatlar sifatida qaraladi. Bunday vaziyatlarda talaba muammoni aniqlashi, uning sabablarini tahlil qilishi, muqobil yechimlarni ishlab chiqishi va pedagogik jihatdan asoslangan qarorni tanlashi lozim. Tadqiqot natijalari pedagogik liderlikning rivojlanganlik darajasini baholashda kompleks diagnostikadan foydalanish zarurligini ko'rsatdi. Bunda faqat test natijalariga emas, balki talabaniy amaliy faoliyati, jamoada ishlashi, pedagogik vaziyatlarni hal qilishi, ijodiy loyihalardagi ishtiroki, kommunikativ faolligi va refleksiv yozuvlariga ham e'tibor qaratish lozim. Kompleks baholash talabaniy real liderlik salohiyatini aniqroq namoyon etish imkonini beradi. Tadqiqotning muhim natijalaridan biri sifatida pedagogik liderlikni rivojlantirish uchun zarur bo'lgan pedagogik shart-sharoitlar aniqlandi. Birinchi navbatda, oliy ta'lim muassasasida talabalar tashabbusini qo'llab-quvvatlovchi demokratik va hamkorlikka asoslangan ta'lim muhitini yaratish zarur. Ikkinchidan, talabalarni mustaqil qaror qabul qilish va jamoaviy faoliyatni tashkil etishga yo'naltiruvchi amaliy topshiriqlar muntazam qo'llanilishi kerak. Uchinchidan, musiqa ta'limining ijodiy imkoniyatlaridan pedagogik liderlikni rivojlantirish vositasi sifatida foydalanish lozim. To'rtinchidan, talabalarining o'z faoliyatini muntazam refleksiv tahlil qilishi uchun tegishli pedagogik sharoit yaratilishi zarur. Tadqiqotda taklif etilgan yondashuvning muhim jihati pedagogik liderlikni rivojlantirishni faqat maxsus fanlar doirasida emas, balki musiqa ta'limi yo'nalishidagi barcha fanlar va amaliy faoliyat bilan integratsiyalashdan iborat. Masalan, xor, ansambl, dirijyorlik, musiqa o'qitish metodikasi, musiqa pedagogikasi va psixologiyasi kabi fanlarning amaliy mashg'ulotlarida talabalarga navbatma-navbat liderlik rollarini bajarish imkoniyatini berish mumkin. Bunday integratsiya pedagogik liderlikning barqaror shakllanishiga xizmat qiladi.

MUHOKAMA

Olingan nazariy va metodik natijalar asosida bo'lajak musiqa o'qituvchisining pedagogik liderlik modeli takomillashtirildi. Mazkur modelda maqsadli, metodologik, mazmuniy, jarayonli va natijaviy komponentlar o'zaro bog'langan. Modelning maqsadli yo'nalishi pedagogik liderlik kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan bo'lsa, metodologik qismi tizimli, kompetensiyaviy, shaxsga yo'naltirilgan, faoliyatli va refleksiv yondashuvlarni qamrab oladi. Mazmuniy qism pedagogik liderlikka oid bilim va ko'nikmalarni, jarayonli qism esa motivatsion, amaliy va refleksiv faoliyatni o'z ichiga oladi. Natijaviy qismda esa talabaniy pedagogik liderlik kompetensiyasining rivojlanish darajasi aniqlanadi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari pedagogik liderlikni rivojlantirishda o'qituvchining roli ham o'zgarishini ko'rsatadi. O'qituvchi tayyor bilim beruvchi emas, balki talabaniy mustaqil faoliyatini tashkil etuvchi, maslahat beruvchi, refleksiyani rag'batlantiruvchi va ijodiy tashabbusni qo'llab-quvvatlovchi pedagog sifatida faoliyat yuritishi maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv talabada mas'uliyat va mustaqillikni shakllantirish bilan bir qatorda, uning pedagogik lider

sifatida o'z imkoniyatlarini anglashiga yordam beradi. Umumlashtirilgan natijalarga ko'ra, bo'lajak musiqa o'qituvchilarida pedagogik liderlikni rivojlantirishning samaradorligi uchta o'zaro bog'liq yo'nalish bilan belgilanadi: kasbiy motivatsiyaning shakllanganligi, liderlik faoliyatining amaliy namoyon bo'lishi va refleksiv o'z-o'zini rivojlantirishning mavjudligi. Ushbu jihatlar uyg'unlashganda talabning pedagogik liderligi barqaror kasbiy kompetensiyaga aylanishi uchun zarur sharoit yuzaga keladi.

Shu tariqa, tadqiqot natijalari bo'lajak musiqa o'qituvchilarida pedagogik liderlikni rivojlantirishni tizimli va integrativ asosda tashkil etish zarurligini ko'rsatadi. Musiqa ta'limining ijodiy va jamoaviy imkoniyatlarini pedagogik liderlikni rivojlantirish mexanizmlari bilan uyg'unlashtirish bo'lajak mutaxassisning kasbiy tayyorgarligini mazmunan boyitadi. Mazkur yondashuv natijasida talabada nafaqat musiqiy-pedagogik bilim va ko'nikmalar, balki tashabbuskorlik, kommunikativ faollik, tashkilotchilik, hamkorlik, mustaqil qaror qabul qilish va refleksiv rivojlanish kabi zamonaviy pedagog uchun zarur kompetensiyalarni shakllantirish imkoniyati kengayadi.

XULOSA

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarida pedagogik liderlikni rivojlantirish masalasining nazariy-metodologik va amaliy jihatlarini o'rganish natijasida pedagogik liderlik zamonaviy musiqa o'qituvchisining kasbiy kompetentligini belgilovchi muhim tarkibiy komponentlardan biri ekanligi aniqlandi. Pedagogik liderlik o'qituvchining ta'lim oluvchilarni umumiy maqsad sari yo'naltirish, ularning tashabbus va ijodiy faolligini qo'llab-quvvatlash, samarali pedagogik muloqotni tashkil etish, jamoaviy faoliyatni muvofiqlashtirish hamda pedagogik vaziyatlarda mustaqil va mas'uliyatli qarorlar qabul qilish qobiliyatlarining integrativ birligi sifatida talqin qilindi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, bo'lajak musiqa o'qituvchilarida pedagogik liderlikni rivojlantirish jarayonini motivatsion-qadriyatli, kognitiv, kommunikativ-refleksiv va tashkiliy-faoliyatli komponentlarning o'zaro integratsiyasi asosida tashkil etish maqsadga muvofiq. Mazkur komponentlarning izchil rivojlanishi talabning pedagogik liderlikka bo'lgan motivatsiyasini kuchaytirish, nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan bog'lash, samarali muloqot va hamkorlik ko'nikmalarini shakllantirish hamda pedagogik tashabbuskorligini rivojlantirish imkonini beradi. Bo'lajak musiqa o'qituvchilarida pedagogik liderlikni rivojlantirishning metodologik asosini tizimli, kompetensiyaviy, shaxsga yo'naltirilgan, faoliyatli va refleksiv yondashuvlarning integratsiyasi tashkil etishi asoslandi. Ushbu yondashuvlar asosida pedagogik liderlikni rivojlantirish jarayonini "diagnostika – motivatsiya – nazariy tayyorgarlik – amaliy faoliyat – refleksiya – qayta diagnostika" ketma-ketligida tashkil etish samarali pedagogik mexanizm sifatida belgilandi. Tadqiqotda pedagogik liderlikni rivojlantirishning motivatsion, kommunikativ, refleksiv, tashkiliy-faoliyatli va diagnostik-baholash mexanizmlari aniqlashtirildi. Ularning o'zaro bog'liq holda qo'llanilishi talabning liderlik salohiyatini bosqichma-bosqich rivojlantirishga imkon beradi. Ayniqsa, musiqiy loyihalar, jamoaviy ijrochilik, mikroo'qitish, pedagogik keyslar, muammoli vaziyatlar, rolli o'yinlar va portfolio texnologiyalaridan foydalanish pedagogik liderlik kompetensiyalarini amaliy faoliyatda shakllantirish uchun samarali vosita sifatida belgilandi. Musiqa ta'limining ijodiy va jamoaviy xarakteri bo'lajak o'qituvchilarda pedagogik liderlikni rivojlantirish uchun muhim pedagogik imkoniyat yaratadi. Xor va ansambl faoliyati, musiqiy loyihalar, ijodiy tadbirlarni tashkil etish va musiqiy-pedagogik mashg'ulotlarda liderlik rollarini bajarish orqali talabalarda tashabbuskorlik, mas'uliyat, kommunikativlik, tashkilotchilik va hamkorlik kabi sifatlarni rivojlantirish mumkin.

Shuningdek, pedagogik liderlikni baholashda kompleks diagnostik yondashuvdan foydalanish zarurligi asoslandi. Bunda talabning nazariy bilimlari bilan bir qatorda, uning motivatsiyasi, kommunikativ faolligi, refleksiv qobiliyati, tashabbuskorligi, jamoaviy faoliyatni tashkil etishi va pedagogik vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilishi ham baholanishi lozim.

Umumiy xulosa sifatida aytish mumkinki, bo'lajak musiqa o'qituvchilarida pedagogik liderlikni rivojlantirish uzluksiz, tizimli va amaliy faoliyatga yo'naltirilgan jarayon sifatida tashkil etilgandagina uning kasbiy tayyorgarlikdagi samaradorligi oshadi. Pedagogik liderlikni musiqa ta'limining mazmuni, ijodiy faoliyat va pedagogik amaliyot bilan integratsiyalash bo'lajak o'qituvchining kasbiy kompetentligini takomillashtirish, pedagogik tashabbuskorligini kuchaytirish va ta'lim jarayonida samarali hamkorlik muhitini yaratish uchun zarur metodik asos bo'lib xizmat qiladi. Shu asosda oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak musiqa o'qituvchilarining pedagogik liderligini rivojlantirishga yo'naltirilgan maxsus o'quv-metodik ta'minotni ishlab chiqish, amaliy mashg'ulotlarda liderlikka yo'naltirilgan topshiriqlar ulushini oshirish, pedagogik amaliyot jarayonida talabalarni mustaqil tashkilotchilik faoliyatiga jalb etish hamda ularning individual rivojlanish dinamikasini muntazam diagnostika qilish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. York-Barr J., Duke K. What Do We Know About Teacher Leadership? Findings From Two Decades of Scholarship // Review of Educational Research. – 2004. – Vol. 74, № 3. – P. 255–316. – DOI: 10.3102/00346543074003255. URL: <https://doi.org/10.3102/00346543074003255>
2. Harris A. Teacher Leadership: More than Just a Feel-Good Factor? // Leadership and Policy in Schools. – 2005. – Vol. 4, № 3. – P. 201–219. – DOI: 10.1080/15700760500244777. URL: <https://doi.org/10.1080/15700760500244777>
3. Spillane J. P. Distributed Leadership. – San Francisco: Jossey-Bass, 2006. – 144 p. URL: https://books.google.com/books/about/Distributed_Leadership.html?id=BPagEAAAQBAJ
4. Muijs D., Harris A. Teacher Led School Improvement: Teacher Leadership in the UK // Teaching and Teacher Education. – 2006. – Vol. 22, № 8. – P. 961–972. – DOI: 10.1016/j.tate.2006.04.010. URL: <https://doi.org/10.1016/j.tate.2006.04.010>
5. Leithwood K., Harris A., Hopkins D. Seven Strong Claims About Successful School Leadership // School Leadership & Management. – 2008. – Vol. 28, № 1. – P. 27–42. – DOI: 10.1080/13632430701800060. URL: <https://doi.org/10.1080/13632430701800060>

6. Beijaard D., Meijer P. C., Verloop N. Reconsidering Research on Teachers' Professional Identity // Teaching and Teacher Education. – 2004. – Vol. 20, № 2. – P. 107–128. – DOI: 10.1016/j.tate.2003.07.001. URL: <https://doi.org/10.1016/j.tate.2003.07.001>
7. Katzenmeyer M., Moller G. Awakening the Sleeping Giant: Helping Teachers Develop as Leaders. – 3rd ed. – Thousand Oaks, CA: Corwin Press, 2009. – 240 p. URL: <https://www.corwin.com/books/awakening-sleeping-giant-3ed-232352>
8. Deniz J., Seçgel N. Müzik Öğretmenlerinin Liderlik Stilleri (Leadership Styles of Music Teachers) // Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi. – 2013. – Vol. 24, № 24. – P. 41–58. URL: <https://dergipark.org.tr/en/pub/maruaebd/article/2420>
9. Kaschub M. Where It All Comes Together: Student-Driven Project-Based Learning in Music Teacher Education // Promising Practices in 21st Century Music Teacher Education / ed. by M. Kaschub, J. Smith. – New York: Oxford University Press, 2014. – P. 125–148. – DOI: 10.1093/acprof:oso/9780199384747.003.0007. URL: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199384747.003.0007>
10. Wahlstrom K. L., Louis K. S., Leithwood K., Anderson S. E. Learning from Leadership: Investigating the Links to Improved Student Learning. – The Wallace Foundation, 2010. – 334 p. – DOI: 10.59656/EL-SB3935.001. URL: <https://wallacefoundation.org/report/learning-leadership-investigating-links-improved-student-learning-investigating-links>